

Van kerk naar klankschaal

Antispeciëisten mogen er graag op wijzen dat de mens een dier is. Maar om de mens niet geheel en al op één lijn te stellen, wordt er dikwijls het relativiserende ‘denkend’ of ‘pratend’ aan toegevoegd. Of ‘religieus’. Op de mens als (al dan niet) religieus dier wil ik in deze succincte verkenning wat – hopelijk verhelderend – licht laten schijnen.

Of de mens ten diepste een religieus wezen is, is een onderwerp dat al eeuwenlang filosofen en theologen bezighoudt. De meeste geleerden wijzen er gedeceerd op dat de bewijzen van verbondenheid en transcendentie zowel overweldigend als wijdverbreid zijn, maar enkelen van hen omarmen de maximes van ds. Harry Kuitert, die er niet voor terugdeinsde heikele thema's aan te snijden. Met zijn beroemdste uitspraak, te weten ‘Alles van boven komt van beneden’, vervreemde hij zich van menige gelovige.

Degenen die het congenitale godsbesef steunen, wijzen erop dat we al in de klokbeercultuur, uitingen zien van religiositeit. In oude graven worden ook steevast kostbare geschenken aangetroffen die steun geven aan het geloof aan een hiernamaals: hoofdsieraden, zoals ferionnières, kleurrijke armbanden, enigszins lijkend op de rakhi's die op hindoeësten cadeau worden gegeven, chatelaines en lekythoi die verschillende eaux de cologne bevatten. Denk ook aan de myriaden goden die het Romeinse Rijk bevolkten en waarvoor men in Rome een speciale tempel bouwde: het Pantheon.

In onze contreien leefden vóór onze jaartelling Keltische en Germaanse stammen met hun geloof aan geesten. Druïden leidden ceremonies en rituelen, zoals offeranden aan goden en geesten. Ze hadden overigens ook een ambtelijke functie; zo vervulden zij de rol van alguacil, een soort van ambtenaar van politie. In Europa werd eenieder die afweek van de officiële leer heftig vervolgd. De autodafe's kostten aan duizenden mensen het leven. Men wilde andersdenkenden geheel en al cancelen uit het openbare leven. Pas ná de middeleeuwen kreeg het verzet tegen de hegemonie van de kerk handen en voeten.

Gedurende de hele geschiedenis van de mensheid zien we dus aanwijzingen voor de mens als religieus dier. Tot in de jaren zestig van de vorige eeuw maakte de clerus de dienst uit in Nederland, dat in classen was opgedeeld. Opgevoed in een christelijk gezin, geloofde ik als kind dan ook ernstig in de heilige trits God, Jezus en Sinterklaas. In die volgorde. Ik bezocht een protestants-christelijke school en aan mijn zondagse gang naar de kerk – altijd dasje-jasje, dus mét kravat – werd nooit getornd.

Met andere geloofsrichtingen kwam ik niet of nauwelijks in contact, of het moet met de in vrolijke kleuren uitgedoste hare krisjna's zijn geweest, die in de jaren 60 de Amsterdamse straten bevolkten. Hun ideeën stoelen op de Bhagavad Gita waarin de bhakti de hoogste toewijding is. Zij verdwenen even plotseling als ze gekomen waren. Even later kwam de in de VS ontstane Bhagwanbeweging in Nederland op, die eveneens

haar inspiratie in het hindoeïsme vond, en waarvan de aanhangers sannyasins of rajneeshies werden genoemd. De arrestatie van de leider in 1985 gaf de nekslag aan deze beweging.

Mijn warm kloppend hart voor het pacifisme zette mij tijdens mijn middelbareschooltijd op het spoor van de quakers. Vanwege geloofsvervolging settelde deze in Engeland gestichte sekte zich in de zeventiende eeuw in Pennsylvania. Snorren lieten ze niet groeien (de associatie met het leger vond men te sterk), wél sappeursbaarden (soms met heiligedagen en henri-quatres). Toen ik er echter achter kwam dat zij niet alleen het militarisme verwierpen, maar ook onthouding van de wereldse geneugten predikten, was het uit met de liefde.

De aan de quakers verwante, eveneens hoofdzakelijk in Pennsylvania wonende amish, leggen nóg meer de nadruk op een traditionele levensstijl en afzondering van de moderne wereld. Zo verplaatsen ze zich nog steeds met paard-en-wagen en hoge zwarte, op faëtons gelijkende koetsjes. Ze verbouwen teff en kumquat voor eigen gebruik. De bendir, een type lijsttrommel, speelt in hun cultuur een belangrijke rol.

De rooms-katholieke kerk was een no-goarea voor ons protestanten. Maar verboden religieuze vruchten maakten nieuwsgierig en op een dag – per se níét op de dag des Heren – vergaapte ik mij aan de pracht en praal in het katholieke godshuis: marmeren muren (géén scagliola!), priesters in hun met cingula bijeengehouden alben en amicten achter de credenstafel met monstransen en pyxides. Wát een contrast met de man op de sobere preekstoel in de protestantse kerk. Ja, ‘de man’, want de houten broek paste de vrouw in die tijd nog niet goed.

Eenmaal op de universiteit raakte de Eeuwige steeds verder uit beeld – het was definitief uit met het kerkbezoek. Tezelfdertijd werden de eerste haarscheurtjes zichtbaar in het tot dan toe solide confessionele bouwwerk. En de famae clamorae konden niet langer binnen de kloostermuren houden.

Nog helder voor de geest staan mij de amoureuze escapades van de lascieve cluniacenser monnik Maurice, een aan axillaire hidrosis lijdende cretin. Zijn al te vrijmoedige uitleg van het belangrijkste Bijbelse gebod, scilicet dat van de liefde, opgetekend in het evangelie van Mattheus, leidde tot de val van de hesychast – het veroorzaakte een waar eclat! In het bijbeltje van de would-bemonnik was de passage ‘heb uw naaste lief als uzelf’ onderlijnd ...

Waar onze monnik ook aan geleden zal hebben, níét aan gynaefobie! Ook was hij geen schoenenfetisjist, want zijn slachtoffer was een weliswaar ravissant gemaquilleerde, maar óngeschoeide karmelietes. Onderzoek leerde dat een jaloerse kapucijn zijn collega-kloosterling erbij gelapt had. Het eerste MeTootje avant la lettre was een feit.

De juicy details werden breed uitgemeten in de couranten, en men smulde ervan! Ik niet het minst: ze gingen er bij mij in als Gods woord in een ouderling! Overigens bleek de monnik eerder al een waarschuwing van de prior te hebben gehad vanwege aeschrologie.

Het behoeft geen betoog dat broeder Maurice' scheve schaats hem niet in dank werd afgenomen; hij was niet langer welkom in het klooster. Uit depot hing hij zijn ripsen kamizool aan de wilgen en verruilde het verzorgen van zieltjes voor dat van planten en bloemen; hij vond emplooi in een aanpalend tuincentrum. Atappalmen en sint-jakobskruid waren zijn lievelingsplanten.

Het spirituele landschap ligt er heden ten dage heel anders bij: we kunnen naar recht en rede spreken van religieus eclecticisme. Het gat dat de ontkerkelijking heeft geslagen, wordt opgevuld met mindfulness (inmiddels evidencebased, als ik het goed begrepen heb), meditatie en diverse vormen van yoga, zoals bikram- – waarvoor je overigens goed tegen de warmte moet kunnen, want deze vorm van yoga wordt beoefend in een ruimte waar de temperatuur rond de 40 °C is – en hathayoga, waarin de lichaamsoefeningen en ademhaling centraal staan. Ook de bij heidense seances gebruikte ouijaborden om de communicatie met geesten en andere bovennatuurlijke entiteiten te bevorderen neemt hand over hand toe.

De newagebeweging wijst het westerse rationalisme af en streeft een integratie van het verstand en gevoel na. Holistische therapieën, waaronder reiki, klankschaal- en kristaltherapie, maken een integraal onderdeel uit van deze beweging. Wetenschappelijk bewijs voor de effectiviteit van deze met een versluisende term 'complementaire geneeskunde' genoemde behandelwijzen ontbreekt ten enenmale. Gelukkig wijst gastheer Dijkgraaf de mensheid geregeld op de risico's van het afwijzen van conventionele behandelingen.

Concluderend kunnen we stellen dat de secularisatie weliswaar onstuitbaar oprukt maar dat de mens blijft zoeken naar zingeving: de kerk heeft plaatsgemaakt voor de klankschaal!